

Наш Том

**«Експлікація значень англійських артиклів
у перекладі українською мовою»**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. АРТИКЛЬ У СИСТЕМІ ДЕТЕРМІНАТИВІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	
1.1. Наукові трактування категорії детермінації.....	5
1.2. Функції артикля.....	9
РОЗДІЛ II. КАТЕГОРІАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ АРТИКЛІВ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	
2.1. Імпліцитні значення артиклів.....	11
2.2.Лексико-граматичні трансформації як засіб адекватного перекладу артикля українською мовою.....	15
РОЗДІЛ III. ЕКСПЛІКАЦІЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА»	
3.1. Реалізація значень артикля «the» мовою перекладу	19
3.2. Реалізація значень артикля «a» мовою перекладу.....	23
ВИСНОВКИ	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	27

ВСТУП

Проблема артикля та його місця в мові – одне з найскладніших питань англійської граматики. Незважаючи на значну кількість досліджень з проблем такого граматичного явища як артикль, досі більшість науковців не дійшли єдиного думки щодо його статусу, функцій тощо.

Вживання артикля в певній мові можна розглядати як наявність категорії означеності / неозначеності у мові. Окрім того, наявність цієї категорії, яку ще позначають терміном «детермінація», є важливою складовою світосприйняття носіїв певної мови. Якщо говорити про названу категорію, яка властива англійській мові, то її виокремлюють як централізоване поле з непорушним морфологічним ядром, вираженим артиклем. Більшість мовознавців схиляються до думки, що артикль (від лат. *articulus* – «елемент з'єднання») – це своєрідна назва показника виокремлення. Поле для мовознавчих дискусій з певних питань доволі широке, оскільки артикль існує в багатьох мовах, в різних формах, виконуючи низку функцій: означення, виокремлення предмета чи явища серед інших; частково артикль вказує і на чисельність предметів.

У науковій літературі явище артикля вивчається у різних напрямках. Лінгвісти досліджують проблеми його взаємозв'язку з частинами мови, ролі артикля у змістовій та формальній структурі комунікації (М. Блох, С. Дорошенко, О. Мосієнко, Л. Служинська, М. Фолі). По-друге, артикль досліджується у плані теорії та практики перекладу (В. Карабан, В. Комісаров, І. Корунець, А. Мамрак), а саме у світлі перекладацьких трансформацій розглядаються засоби перекладу смислового навантаження артикля, яке слід відобразити в іншій мові, у тім числі українській.

Не менш **актуальною** складовою у комплексі питань є відтворення імплікативних значень артикля у перекладі українською мовою, зокрема в художній літературі.

Отже, **об'єктом дослідження** наукової роботи є англійський артикль як засіб експлікації категорії означеності / неозначеності. **Предметом дослідження**

у роботі постають засоби вираження контекстуальних значень артиклів англійської мови в українському перекладі художнього твору.

Мета наукової роботи – дослідити особливості функціонування артикля в англійському художньому творі та засоби відтворення його значень українською мовою.

Досягнення поставленої мети обумовлює необхідність вирішення таких завдань:

- здійснити аналіз лінгвістичних теорій, у межах яких досліджується артикль, із окресленням його статусу та системи артиклів англійської мови;
- дослідити категоріальні значення англійських артиклів;
- висвітлити питання про лексико-граматичні заміни як провідний вид перекладацьких трансформацій;
- визначити засоби відтворення імпліцитних значень артиклів в англійському художньому тексті у перекладі на українську мову.

Для виконання поставлених завдань використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, дескриптивний, порівняльний, ілюстративної вибірки.

Матеріалом роботи слугують лексикографічні джерела, теоретичні перекладознавчі та лінгвістичні дослідження стосовно зіставляваних мов, а також англійський твір Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» (Mark Twain «The Adventures of Tom Sawyer») і його український переклад авторства В. Митрофанова.

Наукова новизна роботи полягає у виявленні особливостей експлікації значень англійських артиклів засобами мови перекладу на основі зіставного аналізу зібраних ілюстративних прикладів мовою оригіналу та перекладу.

Теоретична та практична цінність наукової роботи може розглядатися як спроба певного внеску у дослідження функціонування артиклів у певному контексті. Вбачається можливим використання результатів пошуку на практичних заняттях з теорії та практики перекладу з метою розвитку перекладацьких навичок та умінь.

РОЗДІЛ І. АРТИКЛЬ У СИСТЕМІ ДЕТЕРМІНАТИВІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

1.1. Наукові трактування категорії детермінації

Граматичні категорії - це загальні поняття, які є відображенням об'єктів дійсності, їх властивостей та взаємодій [24, с.11].

Окреслення групи детермінативів не є одностайним. Так в англійській мові М. Фолі та Д. Голл до них, крім артиклів, зараховують вказівні займенники, квантифікатори та присвійні прикметники [27]. Вказівні займенники (так звані демонстративи) *this/that (singular)* – «цей/той» і *these/those (plural)* – «ці/ті» виступають в ролі прикметника й ставляться перед іменниками для того, щоб конкретизувати та розрізнити речі, що знаходяться ближче чи далше. Це стосується віддаленості як у просторі, так і часі: *Do you recognize this woman? – I have seen that woman been before. There's much trouble these days. - У наших дні високий рівень злочинності; There were no phones in those days. – У той час не було телефонів.* Однак в офіційному мовленні, демонстративи вживаються для представлення теми розмови замість неозначеного артикля: *This child came up to me and asked for help. – До мене підійшла дитина і попросила допомогти.*

Ще одним способом вираження детермінації є квантифікатори. Це слова що описують певну кількість та ставляться перед іменниками в однині або множині: *neither/either dog, none of the business, I have no money, both brothers, any (of the) taxes, few friends, most of the time, many people, several series, each student, all the tasks* [28, с. 272 – 275].

Питання щодо виникнення, існування, та вживання артиклів в англійській мові завжди привертало увагу науковців. Серед дослідників англійської граматики єдиного погляду щодо виокремлення поняття «артикль» та його походження немає. Так, мовознавець А. Бархударов визначає артикль як слово-означення, яке використовується перед іменниками та субстантивними словосполученнями [3]. На думку Р. Брискіна, артикль – це структурне слово, яке слугує для означення, класифікації іменника [6]. Зарубіжні дослідники, зокрема П. Кристоферсен, схильний до тлумачення артикля як морфеми.

Проблема функціонування та походження артиклів в англійській мові залишається актуальною.

Західні лінгвісти розглядають артикль у системі іменників відповідно до їхньої класифікації [26; 30]. Він може бути детермінантом іменника у складі словосполучення. У системі займенників означений артикль включений до підкласу вказівних займенників, а неозначений – до підкласу неозначених займенників. Означений артикль О. Есперсен називає «детермінуючим» (the article of determination) і вважає його засобом ідентифікації референта, показником типового чи узагальнюючого семантичного іменника. Він вважає його показником того, що саме виділяється контекстом або ситуацією мовлення [27, с.161-179.]

М. Блох, аналізуючи змістову різнорідність слів, виділяє слова повнозначного (предметного змісту) та службові слова, які М. Блох називає функціональними словами-посередниками [4, с.75].

Службові слова виражають різні граматичні значення і групуються на основі граматичних функцій. З урахуванням цих ознак у германських мовах, в т.ч., англійській до них відносять артиклі [8, с.227].

Більшість авторів наукових праць відносять артикль до числа визначників (детермінантів) іменника, не розкриваючи при цьому поняття „визначник”. Детермінанти - це слова що стоять перед іменниками. До них входять артиклі, вказівні та присвійні займенники й числівники. Завдання відтворення значень артиклів можуть бути проблемними навіть для фахівців високого рівня, особливо тоді, коли в мові перекладу система артиклів відрізняється, або ж відсутня взагалі, тобто як у випадку української та англійської мов.

Категорія детермінації має певні особливості. Іменник позначає в першу чергу не конкретний об'єкт (чи об'єкти), а певний набір властивостей, якими повинен володіти об'єкт, щоб він міг позначатися тим або іншим іменником ("будинок" взагалі і "ось цей будинок через дорогу”).

Втілення абстрактного поняття у конкретному носіїві - одне з ключових перетворень у мові; завдяки йому людина може адекватно описувати

навколишній світ за допомогою слів. Це явище і називається детермінацією (в сучасній лінгвістиці використовуються також терміни (референція, квантифікація, актуалізація та ін.).

Категорія детермінації (означеності/неозначеності) властива українській та англійській мовам, але способи вираження (наприклад, вказівні займенники в українській мові, порядок слів, інтонація та ін.) – різні. В англійській мові вона експлікована артиклями [14, с. 211-213].

Існують два основних типи систем вираження детермінації (або «артиклевих систем») у мовах світу. У першому типі провідну роль грає протиставлення так званого референтного та нереферентного статусу іменника, у другому типі – протиставлення так званого визначеного та невизначеного статусу. До другого типу системи вираження детермінації належить і англійська мова [22, с.301].

Так, Л.І. Гуренко стверджує, що поняття референта відноситься до екстралінгвістичної дійсності та є нерелевантним при дослідженні функціонування мови. Релевантним є об'єм поняття, яке виражається іменником. Загальний об'єм поняття, яке виражається необчислювальним іменником, уявляє собою “неозначену довжину”. Таке поняття не здатне ділитися на однорідні одиниці. Необчислювальний іменник, який виражає неграничне поняття у загальному об'ємі, оформлюється нульовим артиклем. Якщо під впливом якихось факторів поняття набуває здатності ділитися, утворюються одиниці неграничного членування та відповідні до них необчислювальні іменники оформлюються неозначеним артиклем. Вживання неозначеного артикля не пов'язане із злічуваністю/ незлічуваністю іменника, ані з протилежністю однини чи множини. Неозначений артикль маркує одиничну розчленованість значення іменника будь-якого семантичного класу, нульовий артикль – нерозчленований характер іменника [7].

Для європейських мов характерна інша система. Протиставлення визначеності та невизначеності тут можливе лише для референтних іменників, і саме мовець визначає, чи є об'єкт відомим чи невідомим адресату. Ці значення і

виражаються за допомогою службових слів, які називаються означеним і неозначеним артиклями. Наприклад, в англійській мові категорія детермінації відноситься до розряду експлікованих, виражених граматичними засобами, тобто означеним та неозначеним артиклями. У таких двох прикладах *Give me a pen* і *Give me the pen* адресат миттєво розпізнає, чи мається на увазі "будь-яка ручка" чи "конкретна ручка". В українській мові категорія детермінації не має граматичної форми вираження. Під час розгляду пропозиції *Дай мені ручку* реципієнт не може ідентифікувати зазначений об'єкт як "будь-який" або "певний" без співвіднесення з контекстом або ситуацією.

Граматичне вираження детермінації не обов'язково передбачає існування у мові двох різних показників; можливі як редуковані системи (з одним артиклем), так і розширені (з великою кількістю артиклів).

У системах з одним артиклем, відсутність артикля сприймається як показник протилежного значення категорії детермінації. Повна відсутність одного з артиклів у системі не слід плутати з випадками, коли артикль не може бути використаний у якихось контекстах: так, у багатьох мовах значення невизначеності при формах множини іменників виражається нульовим артиклем.

Щодо англійської мови, артиклеві властива квантитативна опозиція, значення якої – конкретизація, а її кількісний аспект передбачає протиставлення нуля і квалітативу. Останній піддається поділу на неозначеність та означеність, виражену артиклями *a/an* та *the* [16, с. 97 – 98].

Отже, в англійській мові детермінація виражається демонстративами, квантифікаторами, а також системою артиклів, які представляють граматичну категорію означеність / неозначеність. Переважає формальне вираження, хоча є елементи лексичного плану. Українська мова має лексичну форму вираження, яка є поняттєвою.

1.2. Функції артикля

У германських мовах артикль є формальним показником одного із граматичних значень. Як і будь-яка інша частина мови, він характеризується певними морфологічними, синтаксичними та семантичними ознаками.

Своєрідність морфологічної ознаки артикля визначається його службовим характером. Артикль – основний детермінант (показник) іменника як частини мови, що сигналізує про саме цю частину мови. Так виявляється його морфологічна функція.

Синтаксичною функцією артикля - ознака маркера лівого кордону групи іменника. Артикль виконує два синтаксичні завдання: а) відокремлює іменну конструкцію від інших частин речення та б) може поєднувати речення всередині тексту, виконуючи сполучну функцію. Перше полягає в тому, що артикль визначає ліву межу атрибутивного словосполучення. У цьому разі його можна замінити іншим визначником об'єкта: *an interesting journal (some interesting journal); Mary has bought a journal (that journal); an interesting medical journal (her interesting journal)*. У другому випадку артикль співвідносить іменник із будь-яким словом або групою слів у попередньому контексті: *Suddenly I heard a cry from that house. The cry was getting louder and louder.* [21].

Артикль може здійснювати також своєрідне відсилання до попереднього або наперед. Такі функції називають анафоричною чи катафоричною. Анафоричний артикль відіграє значну роль в організації зв'язного тексту, утворюючи зв'язок між самостійними реченнями, що є важливим у контексті нашого дослідження [22].

Вживання того чи іншого артикля у мовленні подає різні варіанти комунікації. Так, порівняймо висловлювання *A woman has gone to the office* з варіантом *The woman has gone to the office*. Означений артикль, задаючи характер індивідуалізованої ідентифікації, показує, що йдеться про знайому особу (на відміну від неозначеної імплікації) або є потреба наголосити саме на цьому. Таким чином, вживання різних артиклів утворює різні пропозиції контексту та

змінює змістовну структуру комунікації. У цьому проявляється комунікативна функція артикля.

Артикль чи його відсутність виявляють характер внутрішньої, смислової співвіднесеності елементів тексту повідомлення. Тому використання, заміна чи опущення артиклів може сприяти руйнуванню тексту, створення іншого варіанта змісту. Отже, виконуючи комунікативну функцію, артикль є показником індивідуалізованого чи загальноприйнятого контексту. Відсутність артикля – показник контексту абстрагованого характеру.

Стосовно іменника артикль виконує функцію диференціації. Без артиклів англійський іменник представляє собою номінації узагальнено-абстрагованих значень з високим ступенем узагальненості та різною мірою абстрагованості.

Виконуючи диференціюючу функцію, артикль сприяє реалізації різних значень. Так, наприклад, збірний іменник *grass* – “трава”, а вживання з означеним артиклем – *the grass* – означає “поле, на якому здійснюються різні форми діяльності людей – ігри, гуляння, спортивні заходи”. Під впливом артиклів іменники можуть змінювати свою класифікуючу приналежність, переходячи з однієї групи лексики в іншу. Так, сема індивідуалізованої ідентифікації, яка вноситься означеним артиклем, дає можливість загальному іменнику перетворитися на власне ім’я. Пор.: *the Channel* – “Ла-Манш”, *the River* – “Темза” [21].

Явище артикля доволі складне, як і вияви його функцій. Багато інших аспектів слів-детермінативів описано також у праці О. Мосієнко [18].

Таким чином, на рівні граматики артикль володіє морфологічними, синтаксичними та семантичними функціями. У мовленні виявляються анафоричні та катафоричні, диференціюючі та комунікативні функції. Стосовно іменника артикль виконує функції актуалізації та детермінації, визначаючи або винятковість, одиничність названого об’єкта, або приналежність до класу подібних.

РОЗДІЛ II. КАТЕГОРІАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ АРТИКЛІВ ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Імплицитні значення артиклів

При сприйнятті усного чи писемного мовлення свідомість людини співвідносить окремі слова чи словосполучення з уже набутим досвідом, знаннями. Висловлювання на рівні речень містять слова, які класифікують як повнозначні та службові частини мови. Праця Р. Ленгекера з когнітивної граматики містить тезу про те, що за допомогою артиклів, вказівних займенників і квантифікаторів створюється фон ситуації [29].

Наявність артикля в реченні завжди свідчить про присутність в ньому іменника або субстантивного словосполучення. З цієї точки зору його пов'язують з лексичним значенням іменника, а саме, зі злічуваними і незлічуваними поняттями чи з категорією числа. Тобто задається уявлення про кількість.

Артиклі англійської мови (a/an, the) вживаються з певними класами іменників, деякими словами, що складають іменну конструкцію, наприклад *few, little*. Здебільшого, артикль є першим словом в іменній конструкції, про що уже йшлося, хоча трапляються інші випадки: *all the news, both the participants*. Неозначений артикль (a/an) вживається зі злічуваними іменниками в однині *a house, an orange*. Означений артикль (the) вживається зі злічуваними іменниками в однині *the house*, з іменниками в множині *the best presents* та з незлічуваними іменниками *the milk*. Також можна опускати артикль the з незлічуваними іменниками та іменниками у формі множини [28, с. 272 – 275].

Іншим імплікативним значенням артиклів є розмежування «відомого» та «невідомого». У випадках коли предмет, особа чи поняття вперше згадані в контексті і вони ще не відомі слухачеві або читачеві, то присутній артикль a/an, а коли відоме – артикль the. Тому, у такому разі, неозначений артикль дає вказівку на перше посилання на тему у тексті висловлювання, а для наступних посилань на об'єкт використовується означений артикль: *Suddenly I heard a cry from that house. The cry was getting louder and louder.* Тема-рематичні

співвідношення відтворюються у перекладі також на синтаксичному рівні відповідним порядком слів у реченні [15, с. 214 – 215].

Артикли подають своєрідні сигнали, які забезпечують порозуміння між мовцями, відрізняють невідоме від відомого. Так означений артикль свідчить про конкретний об'єкт мовлення. Неозначений артикль позначає відсутність спільного знання про предмет обговорення [20].

Отож, розглянемо імпліцитні значення артиклів в англійській мові.

Неозначений артикль

Одним із основних призначень неозначеного артикля є: (а) найменування предмета мовлення часом його опис: *That's a stag-beetle.* - *Це жук-олень.* 'What's that?' 'It's an enormous anthill.' - «Що це?» «Це величезний мурашник».

(б) Артикль має класифікуюче значення і відносить предмет до певного класу або групи предметів: *A lion can get water from plants.*

Варто зазначити, що неозначений артикль не позначає клас як узагальнення, а тільки дає вказівку на окремого представника [12].

Присутність неозначеного артикля у низці інших іменних сполучень також можна охарактеризувати як значення, що близьке до приналежності до певної категорії об'єктів чи явищ дійсності у низці подібних. Наприклад, «а» з назвами професій (*a teacher*), національності (*an Australian*), віросповідання (*a Christian*), а також при позначенні числа (*a hundred*), ціни (*three euros a kilo*), швидкості (*100 km an hour*).

Означений артикль

У фрагментах мовлення існує низка ситуацій, де предмет постає як уже відомий для того, хто сприймає інформацію: 1) коли предмет є унікальним у своєму роді: *The sun is a relatively bright star*; 2) у формах найвищого ступеня порівняння прикметників: *the most dangerous animal*; *Elvis Presley is the most famous singer of all time*; 3) сам контекст робить предмет відомим: *'Has John arrived yet?' 'Yes he is in the living room right now'* (мається на увазі вітальня будинку, де перебувають у даний момент); 4) означальна частина речення робить предмет відомим: *Revival is the album by American rapper Eminem that was released*

on December 15, 2017, through Aftermath Entertainment, Shady Records and Interscope Records; 5) прийменникова фраза/частина речення, що уточнює ситуацію: *I asked him to meet me in the restaurant next to the subway station near to my house.*

Імплікація певного роду унікальності та своєрідності може прослідковуватися у вживанні означеного артикля з такими словами, які позначають деякі географічні назви в множині (*the Netherlands, the UK*); моря і океани (*the Atlantic Ocean, the Black Sea*); річки (*the Nile, the Thames*). Названі об'єкти дійсності є єдиними у своєму роді [25, с.30]. Аналогічне вбачається і у назвах газетних видань: *the Times, the Daily Mirror*.

Зауважимо, що артикль *the* сигналізує, що інформація стосується цілого класу або групи об'єктів, позначених іменником: *The lion can get water from plants. Ruthless poachers hunt the giraffe.* Однак в цьому випадку, більш доречним, на думку граматистів [28] буде вживання іменника в множині: *Lions can get water from plants. Ruthless poachers hunt giraffes.* (Порівняймо - неозначений артикль має класифікуюче значення і позначає приналежність до групи предметів, тобто – «один із».)

Водночас артикль «*the*» необхідний при вказівці на: вид музичного інструмента (*to play the violin/the guitar*); міру величини (*the gram*); фізичне середовище (*the town, the country*); дату - в усному мовленні (*the eleventh of July*)

Аналогічне спостерігається і стосовно деяких порівняльних фраз (*the more, the better*). Означений артикль перед такими словами як *first, last, next, same, only, right, wrong* також створює підтекст уточнення чи конкретизації. Наприклад: *the next time, the right way* [25].

Можемо сказати, що означений артикль передає узагальнюючий характер інформації. Це стосується і відсутності артикля (нульовий артикль),

Нульовий артикль

У конструкції «нульовий артикль + іменник» спостерігаються певні групи узагальнених значень: Так, артикль відсутній перед: 1) назвами речовин, рідин, матеріалів тощо: *Cooking oil is simply liquid fat; This T-shirt made of silk*; 2)

зазначенням видів транспорту: *by train, by plane*; 3) позначенням частин дня, пір року та прийому їжі: *at night, in summer, at dusk; to have lunch/dinner*; 4) позначення виду спорту: *to play tennis/chess*.

Власні назви (імена осіб; окремі країни, географічні об'єкти) також не передбачають вживання артикля: *John, William Hendrix, Mr. Smith; Austria, Mount Hoverla, Lake Baikal*.

Перехідні значення

(А) нульовий -> неозначений артикль:

Втім, саме використання артикля з власними назвами, які типово функціонують без артиклів, видозмінює значення. Наприклад: *A Mr. Smith came to see you this afternoon*. (Невідомо який містер Сміт, хтось з таким іменем - уточнення не потрібне).

(Б) нульовий -> означений артикль:

1) Означений артикль при вживанні з прикметниками позначає клас чи категорію людей: *We support the helpless who are being unjustly imprisoned*.

2) Артикль *the* перед іменником у формі множини свідчить про специфікацію: *Tourists stay within their comfort zone and only stick with seeing the main, popular sights*. (усі туристи). – Пор. *Did you see what the tourists in the park were doing?* (певна група туристів).

Milk is a nutrient-rich liquid food and contains protein, fat and vitamins. – Пор. *Did you remember to get the milk out of the fridge?*

3) Означений артикль перед абстрактним іменником модифікує значення у тому розумінні, що до абстрактного поняття додається більше конкретики: *It's difficult to live in a world without love* (love in general). - Пор. *The love of yourself provides you with self-confidence, self-worth, and in general, you feel more positive*. (конкретика задається відповідним розширеним поясненням)

В) нульовий -> неозначений /означений артикль :

Інший випадок імплікації артиклів – їхнє вживання з такими іменниками як *church* (церква), *hospital* (лікарня), *school* (школа), що не потребують артикля, якщо йдеться про основну мету їхньої діяльності, наприклад церква – місце для

богослужіння, школа – місце для навчання: Nowadays people attend *church* less than half a century ago. – Пор. Do children leave *school* at the age of nineteen in your country?

Проте вживання чи то означеного, чи неозначеного артикля перед цими ж іменниками подає сигнал, що мається на увазі саме будівля, приміщення. Тоді вибір артикля «a» чи «the» передбачає їхню первинну імплікацію. Наприклад: Restoring *the church* was a great solution to save a piece of culture in this village. – Пор. Is there *a hospital* in the town or do the people have to go to the city? Необхідність того чи іншого артикля зумовлюється значенням, який передбачає кожен з них.

Таким чином, різноманітні прояви імплікативних значень артиклів є комунікативно і ситуативно обумовленими. Кожен окремий випадок розкривається у контексті. Для досягнення адекватного перекладу важливо усвідомлювати як узагальнені значення артиклів англійської мови, так і розуміти імплікації, реалізовані у певній мовленнєвій ситуації.

2.2. Лексико-граматичні трансформації як засіб адекватного перекладу артикля українською мовою

Обов'язковою умовою адекватного перекладу є вміння правильно аналізувати граматичну побудову іншомовних речень, правильно визначати труднощі перекладу й конструювати речення у перекладі відповідно до норм мови і жанру перекладу. Під час перекладу потрібно вникати у зміст речень, смислові відношення між ними та значення мети текстових елементів, що беруть участь в організації тексту. Л. Черноватий називає імплікатури «елементами смислу», що не мають експліцитного вираження у тексті оригіналу, та часом потребують його у перекладі [25, с. 86].

У світлі однієї із теорій дослідниця А. Мамрак визначає переклад як процес трансформації певного тексту однією мовою у текст іншою мовою. Авторка розглядає *заміну, перестановку, додавання та опущення* як типи перекладацьких трансформацій [17]. Схожий поділ пропонує Л. С. Бархударов, втім явище опущення він позначає терміном «вилучення» [2].

Вживання однієї одиниці мови замість іншої, тобто *заміна* (субституція) буває граматичною, лексичною, антонімічною та субституцією компенсації. *Граматичним замінам* підлягають форми слів, частини мови, частини та члени речення. *Лексичні заміни* стосуються слів та словосполучень вихідної мови на слова мови перекладу, що не є словниковими еквівалентами. Вони бувають різних видів: *генералізація, конкретизація, розширення змісту*.

Антонімічний переклад вважають *комплексною* лексико-граматичною трансформацією. Заміна стверджувальної форми на заперечну (або навпаки) відбувається разом із заміною лексичної одиниці на слово з протилежним значенням [13, с. 165].

Заміна під назвою *компенсації* необхідна у разі відсутності еквівалентів у цільовій мові для передачі елементів вихідного тексту. До компенсації вдаються, щоб відтворити внутрілінгвістичну семантику одиниць мови засобами мови перекладу, через відсутність слів з відповідним значенням. У художньому перекладі у такий спосіб презентують індивідуальні особливості мовлення героїв твору [17, с.111 – 112].

Перестановка - це зміна порядку розташування елементів оригінального висловлювання – слів, частин речення і самих речень. ***Додавання*** збільшує кількість слів, словоформ і членів речення у перекладі порівняно з вихідним текстом. ***Опущення*** являє собою протилежний процес з метою усунути семантично-надлишкові лексичні одиниці [17, с.107 -108].

Будь-яка граматична одиниця вихідної мови може піддаватися заміні, чи то словоформа, чи частина мови, чи член речення, чи речення певного типу. Зрозуміло, що при перекладі завжди відбувається заміна форм вихідної мови формами цільової мови [13, с. 164].

Вибір граматичної форми при перекладі залежить не стільки від граматичної форми оригіналу, скільки від її лексичного наповнення, тобто від характеру та значення лексичних одиниць. Тому граматичні одиниці мови оригіналу часто не мають одиничних відповідностей у цільовій мові. Їх поділяють на однотипні та різнотипні. Однотипні відповідності володіють

аналогічним граматичним значенням у зіставлених мовах. При використанні однотипної відповідності значення граматичної одиниці оригіналу передається з найбільшою повнотою. Такі відповідності існують в мовах, де граматичні категорії загалом співпадають [13, с.176]. Так, наприклад в українській та англійській мовах співпадають категорії іменника, числа тощо. Чого не скажемо про категорію означеності / неозначеності.

У граматиці спостерігаються одиниці вихідної мови, яка не має у цільовій мові прямих відповідників. Проте наявність безеквівалентної одиниці не є перешкодою для встановлення відносин еквівалентності в оригіналі та в перекладі. В.Н. Комісаров виділяє тут три основні випадки:

1. Нульовий переклад, тобто відмова від передачі значення граматичної одиниці внаслідок її надлишковості. Граматичне значення часто дублюється у висловлюваннях за допомогою інших лексичних або граматичних засобів. У таких випадках безеквівалентна одиниця отримує у перекладі “нульову відповідність”, тобто, опускається.

2. Наближений переклад полягає у використанні у перекладі граматичної одиниці мови перекладу, яка в даному контексті частково відповідає безеквівалентній одиниці вихідної мови.

3. Трансформаційний переклад полягає у передачі значення безеквівалентної одиниці за допомогою однієї з граматичних трансформацій [13, с. 177 -178].

Зазначимо, що перший випадок - найбільш розповсюджений спосіб передачі значень іменникових сполучень з артиклем. Інші способи також широко використовуються для передачі артикля. Так, коли артикль має смислове навантаження, виникає необхідність його передати [19, с.15-17].

Практика перекладу ілюструє різні випадки відтворення значень артикля.

Як відомо, обидва артиклі мають займенникове походження: «the» - від вказівного займенника, «a» – від неозначеного займенника, що у свою чергу, походить від числівника “one” – один. Це первинне значення артиклів іноді має прояви і в їхніх сучасних вживаннях. У таких випадках їх лексичне значення

повинне передаватися, інакше українське речення буде неповним та неточним, оскільки денотативне значення артиклів семантично завжди є невід'ємною частиною усього смислового змісту висловлювання. Тому у значенні одиницності, артикль перекладають за допомогою числівника “один”.

Неозначений артикль несе, серед інших, класифікуюче або узагальнююче значення, і виконуючи граматичну функцію, не перекладається. Але коли неозначений артикль має додаткове смислове навантаження, доводиться його перекладати. Розповсюджені випадки, коли неозначений артикль мовою перекладу відтворено займенниками “якийсь”, “будь-який”. Вказівні займенниками “той”, “такий” трапляються, коли іменник, до якого відноситься артикль, має означення у формі підрядного речення. Зустрічаються варіанти, коли артикль може передаватися на цільову мову прикметниками, сполученнями (“постать на кшталт”) і т.п. [10, с.160].

Означений артикль як структурна формальна одиниця не перекладається. Втім, при необхідності найбільш поширеним засобом відтворення потрібної семантики є займенники. Вказівні займенники «такий», «цей» передають відповідну функцію артикля «the»; артикль «the» передає значення означального займенника, яке потребує вираження за допомогою «усі», «ті» тощо [10, с.162].

Додаткове смислове навантаження, яке отримують артиклі в контексті, можливо передати за допомогою лексико-граматичних трансформацій.

Таким чином, оскільки граматичне значення продубльоване в інших формальних виразниках категорії, опущення чи нульовий переклад артикля не призводить до втрати імплікативних значень у перекладі. Часткові відповідності та різні типи трансформацій забезпечують відтворення смислу і стилю повідомлення. Збереження стилю викладу є особливо важливим при перекладі художніх творів.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЛІКАЦІЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ТВОРУ МАРКА ТВЕНА «ПРИГОДИ ТОМА СОЙЄРА»

Стосовно англійської та української мов артикль належить до так званих безеквівалентних граматичних одиниць, тобто таких одиниць, які існують у вихідній мові, але відсутні у цільовій мові.

Для того, щоб достовірно передати значення артиклів у перекладі, передусім необхідно ретельно проаналізувати зміст тексту, який потрібно перекласти, щоб вибрати можливі лексичні заміни артиклів у мові перекладу. За словами В. Комісарова «імплицитність англійського висловлювання часом вимагає від перекладача особливої пильності» [13, с.126]. Крім цього, художні тексти потребують специфічного підходу, оскільки «художній переклад – це вид перекладацької діяльності, надзавдання якого полягає у створенні мовою рецептора твору, здатного справляти на читача чи слухача естетичне враження, аналогічне впливові оригіналу» [9, с. 17].

Як вже зазначалося в другому розділі, існують три можливих типи перекладу таких граматичних одиниць: нульовий переклад, наближений та переклад трансформаційний; при якому артикль передається за допомогою однієї з граматичних трансформацій, які разом із лексичними трансформаціями застосовуються у перекладацькій практиці.

Так можна розглянути низку ілюстративних прикладів відтворення імплицитних значень артиклів у перекладі твору Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра», виконаним В. Митрофановим.

3.1. Реалізація значень артикля «the» мовою перекладу

Український перекладознавець І.В. Корунець констатує, що найчастіше для відтворення семантики іменникових словосполучень з означеним артиклем автори вдаються до займенника [15]. Займенники представлені різними лексико-морфологічними розрядами та групами зазначенням [11, с. 238 – 239]. Типовими є вживання присвійних, вказівних, означальних, відносних займенників [15, с.210 – 213].

Пропонуємо конкретні приклади перекладацьких рішень з аналізованих текстів оригіналу та перекладу.

Вказівний займенник

До групи вказівних належать, для прикладу, займенники «цей», той, «такий», стільки тощо.

1) Or would she turn coldly away like all *the hollow world*? [31, с.23]. - Чи, може, байдуже одвернулася б, як і весь *цей нікчемний світ*? [23, с.32].

2) Ben Rogers hove in sight presently; *the very boy*, of all boys, whose ridicule he had been dreading. [31, с.14]. – Незабаром у кінці показався Бен Роджерс – *той самий хлопець*, чийх насмішок він боявся понад усе. [23, с.19].

3) Tom turned in without the added vexation of prayers, and Sid made mental note of *the omission*. [31, с.24]. – Том ліг у ліжку, не завдавши собі клопоту помолитися, і Сід подумки відзначив *це недбальство*. [23, с.33].

Означальний займенник

Означальні займенники «всі» , весь, сам, жодний та інші вживаються при перекладі для відтворення відповідної функції артикля «the» сполученні з іменниками.

1) He surveyed the fence and *the gladness* went out of nature, and a deep melancholy settled down upon his spirit. [31, с.12]. - Він зміряв оком паркан, і *вся його радість* умить розвіялась, а душу сповнила глибока туга. [23, с. 16].

2) The Sunday school children distributed themselves about *the house*, and occupied pews with their parents, so as to be under supervision. [31, с.36]. - Учні недільної школи розбрелися *по всій церкві*, сідаючи на лави разом із батьками, щоб увесь час бути в них перед очима. [23, с.49].

3) ...Tom being placed *next the aisle*, in order that he might be as far away from the window and the seductive outside summer scenes as possible. [31, с.36]. - Тома посадили *біля самого проходу* – чимдалі од відчиненого вікна та спокусливих видовищ надворі. [15, с.49]

Особовий займенник

Трапляються випадки, коли артикль перекладається особовим займенником, де він радше має контекстуальне значення.

After the hymn had been sung, the Rev. Mr. Sprangue turned himself into a bulletin board and read off ‘notices’ of meetings and societies and things till it seemed that *the list would stretch out* to the crack of doom... [31, с.37-38]. - Після того як проспівали гімн, велебний містер Спрег перетворився на живий бюлетень оголошень і став оповіщати паству про всілякі громадські збори, бесіди й таке інше, аж поки всім почало здаватися, що *отак він і говоритиме* до другу пришестя... [15, с. 51].

Підмет, виражений особовим займенником, постає активним виконавцем дії. Натомість, в тексті оригіналу підмет – це іменник, який позначає неістоту.

Іменник

Автор вдається до прийому додавання, щоб передати семантичне навантаження артикля у такому контексті, що читається «між рядків»:

1) But with the closing sentence his hand began to curve and steal forward; and the instant *the ‘Amen’* was out, the fly was a prisoner of war. [31, с.39]. - Зате як тільки священик дійшов до кінця, Томова рука сама подалася вперед, і *на слові «амінь»* муха опинилась в полоні. [23, с.53].

Прикметник

Часто означений артикль передається прикметником для підсилення контекстуального значення.

1) *The crowd* filed up the aisles... [31, с.36]. - А тим часом надходили *все нові люди*... [23, с.49].

2) The congregation being fully assembled now, *the bell* rang once more, to warn laggards and straggles... [31, с.37]. - Коли вся паства зібралася, *церковний дзвін* продзвонив ще раз, підганяючи недбальців і роззяв... [23, с.50].

3) His aunt *detected the act*, and made him let it go. [31, с.39]. - Та тітка Поллі *застукала його на гарячому* й звеліла випустити муху. [23, с.53].

4) Shortly Tom came upon the juvenile pariah of the village, Huckleberry Finn, son of *the town drunkard*. [31, с.45]. - Невдовзі Том зустрів юного відщепенця Гекльберрі Фінна, сина *відомого в містечку* пияка. [23, с.62].

Артикль може також впливати на зміну мовної категорії. Мова іде про лексичні одиниці, які позначають групи людей. У випадку вживання прикметника з означеним артиклем відбувається субстантивация, наприклад, *the old, the poor, the dead*. Аналогічне зустрічаємо у аналізованому творі:

1) Then *the dead* were counted, prisoners exchanged, the terms of the next disagreement agreed upon, and the day for the necessary battle appointed. [31, с.19-20]. - Тоді полічили *вбитих*, обмінялися полоненими, погодили привід до нового воєнного конфлікту й призначили день наступної битви. [23, с.27].

Прислівник

Розбіжності мовних систем зумовлюють випадки лексико-граматичної трансформації, коли необхідно використати прислівник на місці сполучення з означеним артиклем. Це пояснюється потребою передачі способу виконаної дії.

1) He took a good scolding about clodding Sid, and did not seem to mind it *in the least*. [31, с.21]. - Він дістав доброї прочуханки за те, що кидався грудками на Сіда; та це на нього начебто *анітрохи* не вплинуло. [23, с.29].

Сполучник

Вживання сполучника також має місце, хоча трапляється не часто:

Often *the less* there is to justify a traditional custom, *the hardest* it is to get rid of it. [31, с.38]. - На жаль нерідко буває так: *чим менше* виправдана якась усталена традиція, *тим важче* її позбутися. [23, с.52]. Такий переклад зберігає експресивність оригінального висловлювання.

Отже, при відтворенні значень артикля «the» автор використовує найчастіше займенники (вказівні, означальні, особовий) та прикметники. У зв'язку з лексико-граматичними трансформаціями виникала необхідність скористатися іменником, прислівником та сполучником.

3.2. Реалізація значень артикля «а» мовою перекладу

Вище йшлося про випадки так званого нульового перекладу атрикля. Проте у мовленні неозначений артикль перед іменником пропонує певний семантичний підтекст, і тому його потрібно передати у цільовій мові. Типовими в перекладі є вживання займенників (неозначених, вказівних), числівників та прикметників у залежності від контексту. [10, с.160].

Ілюстративними прикладами служать такі випадки використання різних морфологічних одиниць.

Неозначені займенники

Вживання займенників з розряду неозначених пов'язане з одним із значень артикля «а», що стосується невизначеності, неконкретності. Сюди належать займенники «абихто, абищо, абиякий, дехто, деякий, якийсь, чийсь котрийсь, казна-хто, казна-який тощо».

1) A stranger was before him – a boy a shade larger than himself. A *newcomer* of any age or either sex was an impressive curiosity in the poor little village of St. Petersburg. [31, с.7]. - Перед ним був незнайомець – хлопчина, трохи більший за нього самого. У глухому провінційному містечку Санкт-Петербурзі *будь-яка нова людина*, незалежно від статі й віку, являла собою справжню дивовижу. [23, с.11].

2) And he remembered that although the pump was only *a hundred* and fifty yards off... [31, с.13]. - Згадав і те, що хоча до помпи було всього *якихось півтора*ста кроків... [23, с.17].

3) Often the less there is to justify *a traditional custom*, the hardest it is to get rid of it. [31, с.38]. - На жаль нерідко буває так: чим менше виправдана *якась* усталена традиція, тим важче її позбутися. [23, с.52].

4) Tom was about to refuge in *a lie*, when he saw two long tails of yellow hair hanging down a back that he recognized by the electric sympathy of love... [31, р.50]. - Том хотів уже відбутися якоюсь брехнею, аж раптом побачив дві довгі золотисті кіски, що спадали на спину, - і миттю впізнав їх, наче його вдарило електричним струмом кохання... [23, с.69].

Вказівний займенник

Для передачі зреалізованих у певній ситуації імплікацій неозначеного артикля необхідними є займенники *цей, той, стільки, такий*. Неозначений артикль у даному разі зазначає певний аспект чи прояв явища.

1) Tom said to himself that it was not such *a hollow* world after all. [31, с.17]. - Тепер він подумки сказав собі, що, зрештою, життя на *цьому світі* не таке вже й погане. [23, с.23].

2) The minister gave out the hymn, and read it through with a relish, *in a particular style* which was much admired in that part of the country. [31, с.37]. - Священник назвав гімн і натхненно прочитав його від початку до кінця *в тій особливій манері*, яку так любляють у тамтешніх краях. [23, с.51].

3) These despised themselves, as being the dupes of *a wily fraud, a guileful snake* in the grass. [31, с.33]. – Вони люто зневажали себе за те, що попалися на гачок *цьому хитрому дурисвітові, цьому підступному змієві-спокуснику*. [23, с.46].

Такі приклади засвідчують визначальну роль контексту, який впливає на вибір слова у перекладі.

Присвійний займенник

Присвійні займенники «мій, твій, наш, ваш, його, її, їхній» у перекладі іменника з неозначеним артиклем передають імпліковану приналежність.

1) The minister gave out his text and droned along monotonously through *an argument* that was so prosy that many a head by and by began to nod...[31, с.39]. - Священник прочитав цитату з Біблії, а тоді затарабанив *свою проповідь*, страшенно довгу й нудну, так що невдовзі багато хто почав куняти... [23, с.53].

2) ‘Oh anybody can run *a tick* down that don’t belong to them. I’m satisfied with it. It’s a good enough tick for me. [31, с.49]. - - Еге ж, як не *твій кліщ*, то вже й поганий. А мені й такий згодиться. Кліщ як кліщ, не гірший за інших. [23, с.68].

Означальний займенник

Означальні займенники «весь, всякий, сам, кожний, самий, інший» передають значення узагальнення.

1) He had discovered a great law of human action, without knowing it – namely, that in order to make *a man or a boy* covet a thing, it is only necessary to make the thing difficult to attain. [31, p.17]. - Сам того не знаючи, він відкрив загальний закон: *і кожен хлопець, і кожна* доросла людина завжди прагнутимуть і домагатимуться тільки того, чого важко досягти. [23, с.23-24].

Прикметник

Зазвичай якісні прикметники забезпечать опис відповідної ознаки чи характеристики.

1) It seemed to him that life was but *a trouble* at best, and he more than half envied Jimmy Hodges, so lately released [31, с.61]. – Життя здавалось йому не більш як *обтяжливим клопотом* – і то в кращому разі, - і він трохи не заздрив Джиммі Ходжесу, що недавно помер.[23, с.83].

2) After the hymn had been sung, the Rev. Mr. Sprangue turned himself into *a bulletin board* and read off ‘notices’ of meetings and societies and things till it seemed that the list would stretch out to the crack of doom... [31, с.37-38]. - Після того як проспівали гімн, велебний містер Спрег перетворився на *живий бюлетень оголошень* і став оповіщати паству про всілякі громадські збори, бесіди й таке інше, аж поки всім почало здаватися, що отак він і говоритиме до другого пришествя... [23, с.51].

Числівник

Оскільки неозначений артикль походить від числівника «one», то цей спосіб його відтворення є одним з найбільш поширених.

1) There was once *a church choir* that was not ill-bred, but I have forgotten where it was now. [31, с.37]. – Знав я колись *один церковний хор*, що поводився пристойно, але вже не пригадую де. [23, с.51].

2) *In a word*, everything that goes to make life precious, that boy had. [31, с.46]. - *Одне слово*, цей хлопець мав усе, що робить життя прекрасним. [23, с.63].

Числівники у прикладах належать до кількісних.

Частка

Вживання часток заперечних часток «ні, ані, не» зумовлюється потребою передати емпатичний посил.

1) He said to himself that he *would not speak a word*, even when his aunt came in... [31, с.21]. - Ні, він *не промовить ні слова*, навіть коли повернеться тітка... [23, с.29].

2) “No, sir, you can bet he didn’t; becuz *he’s the wartiest boy in this town*; and he wouldn’t have a wart on him if he’d knowed how to work spunk-water” [31, с.47]. - Ха, певно, що не так, бо ж у нього *тих бородавок як ні в кого в місті*; а коли б він знав, як зводити їх гнилою водою, то жодної досі не мав би. [23, с.66].

Як засвідчують приклади вираження значень англійського неозначеного артикля «а», серед лексичних засобів переважають займенники (неозначені, вказівні, присвійні, означальні) та кількісний числівник.

Отже, при перекладі на цільову мову імпліковане значення артиклів передають на лексичному рівні. Щоб вибрати конкретний засіб вираження значень того чи іншого артикля, перекладачеві слід перш за все опиратися на ситуацію комунікації, її учасників, вузький та широкий контекст художнього твору.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети розглянуто низку питань теоретичного та практичного характеру. Робота містить ілюстративні приклади функціонування артикля в художньому тексті мовою оригіналу та експлікації відповідних значень у цільовій мові, на основі чого проводилося дослідження.

Артиклі англійської мови належать до засобів вираження категорії детермінації; вони – формальні її виразники. Названа категорія в українській мові виражається у лексичній формі. Система артиклів у сучасній англійській мові представлена означеним та неозначеним артиклями (the; a/an), а також «нульовим артиклем». Одностайної думки щодо кількості форм у цій категорії, як і стосовно проблеми статусу артикля не існує (аналітична форма іменника, морфема, елемент словосполучення, перехідне явище).

Категорія англійського артикля здебільшого виконує структурно-граматичні функції, а тому часто формальний її виразник не потребує перекладу. Проте, у контексті художнього твору артиклі несуть суттєве смислове навантаження, яке необхідно передати для розуміння цільовим читачем. Це здійснюється шляхом лексико-граматичних трансформацій у комплексі інших перетворень відповідно до норм мови перекладу.

Зіставний аналіз твору Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» в оригіналі та його перекладу авторства В. Митрофанова засвідчує, що імпліковане значення артиклів відтворено на лексичному рівні. Приклади вживання займенників є доволі чисельними для розкриття значень артиклів «the» та «a», що складає половину випадків від загальної кількості. Інші частини мови, до яких вдається автор частіше (порівняно з прислівником, часткою, сполучником), – прикметники та числівники. Серед займенників превалюють вказівні, означальні чи особові (для означеного артикля), а також неозначені, присвійні, означальні (для неозначеного артикля). Вияв того чи іншого імпліцитного значення зумовлений ситуативно чи контекстуально.

Список використаної літератури

1. Англо-український словник (100 000 слів) / Укл.: Гороть Є. І., Коцюк Л. М., Малімон Л. К., Павлюк А. Б. Вінниця: Нова Книга, 2006. 1700 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) М.: Международные отношения, 1975. 240 с.
3. Бархударов Л.С., Штелинг Д.А. Грамматика английского языка. – М., 1973. 423 с.
4. Блох М.Я. Теоретические основы грамматики: Учеб. - 4-е изд., испр. - М.: Высш. шк., 2004. - 239 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. - 1728 с. <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/n1/mode/2up>
6. Брискин, Р.У. Артикли и их употребление в современном английском языке. К.: Вища школа 1978. 155 с.
7. Гуренко Л.И. Неопределенный артикль – маркер единичной расчлененности значения существительного под влиянием контекста. // АКД. – Одесса, 1978.
8. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство; Навч. посіб. - Київ: Центр навчальної літератури, 2006 . - 288 с.
9. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія. - Львів: Вид-во при ЛДУ, 1983. – 175 с.
10. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова Книга, 2001. – Ч. 1. – 271 с.
11. Караман, С. О. Сучасна українська літературна мова : навч, посібник для стуц. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. - К .: Літера ЛТД, 2011. - 560 с.
12. Каушанская В.Л. Грамматика английского языка. Пособие для студентов педагогических вузов. 5-е изд., испр. и доп. – М.: Айрис Пресс, 2008.
13. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. / В. Н. Комиссаров – М. : “ЭТС”, 2002. – 424 с.

14. Корунець І. В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навч. посібн. – Вінниця: Нова Книга, 2003. – 464 с.
15. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. - Вінниця. «Нова Книга», 2003. – 448с.
16. Кошечая И. Г. Теоретическая грамматика английского языка. – М.: Просвещение, 1982. – 336 с.
17. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 304 с.
18. Мосієнко О. В. Функції детермінативів сучасної англійської мови: лінгвокогнітивна перспектива. - Проблеми семантики, слова, речення та тексту – Вип. 17. – К. : Київськ. нац. лінгв. ун-т, 2006. – С. 247–252.
19. Основи перекладу: граматичні та лексичні аспекти: Навч. посіб. / За ред. В. К. Шпака. – К.: Знання, 2005. – 310 с.
20. Рейман Е. А. Английский артикль. Коммуникативная функция – Л.: Наука, 1988. – 116 с.
21. Склярєнко А. М. Артиклевые образования в ономастике. // Филология. – 1984. - № 5 187 с.
22. Служинська Л. Б., Гумовська І. М. Артикль як традиційний засіб вираження детермінації в німецькій та англійській мовах. - Наукові записки Націон. Ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна» / гол. ред І. Д. Пасічник. – Острог: вид-во нац. Ун-ту «Острозька академія». – 2015. – Вип. 58. – С. 300-302.
23. Твен Марк. Пригоди Тома Сойєра: роман/Марк Твен; пер. з англ. В. Митрофанова. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2020. – 320 с.
24. Харітонов І. К. Теоретична граматики сучасної англійської мови. Навч. посібник. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 352 с.
25. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”. Вінниця: Нова Книга, 2013. – 376 с.

26. Curme G.O. A Grammar of the English Language. V. 2. L.-N.Y., 1931. C. 2-127.
27. Espersen O. Essentials of English Grammar. L., 1933. C. 161-179.
28. Foley M., Hall D. Advanced Learners' Grammar. Longman. 2005. 384 p.
29. Langacker R.W. Discourse in Cognitive Grammar // Cognitive Linguistics. – 2001. – Vol. 12, № 2. – P. 143-188.
30. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A University Grammar of English. M., 1982. 392 p.
31. Twain Mark. The Adventures of Tom Sawyer. The Collins Classics paperback edition, 2018. 244 p.